

І. А. Белоусова,
к. е. н., доцент, докторант кафедри інвестиційного бізнесу,
Університет економіки та права "КРОК"

О. А. Кириченко,
д. е. н., професор, завідувач кафедрою інвестиційного бізнесу,
Університет економіки та права "КРОК"

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ПІДСИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (СГД)

У статті досліджена сутність та структура економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності (сгд), розглянуто управління виробничими витратами в системі економічної безпеки сгд та методика оцінки витрат на виробництво в системі економічної безпеки сгд.

In the article investigational essence and structure of economic security of subjects of economic activity(sea), it is considered management in the system of economic security of сгд and methodology of estimation of charges productive charges on a production in the system of economic security of sea.

Ключові слова: економічна безпека, управління виробничими витратами, собівартість продукції, система економічної безпеки сгд.

Key words: economic security, management productive charges, unit cost, system of economic security of sea.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Декларування становлення в Україні соціально орієнтованої економіки та відповідних їй принципів управління господарськими процесами, зміцнення позицій різноманітних форм власності зумовлює необхідність організації адекватної системи бухгалтерського обліку та її важливої складової — обліку виробничих витрат, що є необхідною умовою успішного розвитку економіки країни. Ефективно організоване управління виробничими витратами здатне впливати на результати господарської діяльності економічних суб'єктів, зміцнювати відносини власності, забезпечувати фінансово-економічну безпеку країни. Тому виникла об'єктивна потреба ефективного розвитку управління виробничими витратами в контексті системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності та рівнів, що зумов-

лено необхідністю гармонізації інтересів держави, підприємств та суспільства в цілому. Відсутність економічно доцільного управління витратами в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності значно знижує ефективність їх роботи, зумовлює зростання тіньового сектора, виникнення нових видів економічних правопорушень, приховування податків. Слід відзначити, що упродовж останніх п'яти років підвищена увага з боку менеджменту підприємств приділяється управлінню витратами виробництва, тоді як до цього економічний контроль діяльності підприємства обмежувався аналізом собівартості виробленої продукції і рентабельності виробництва. Глобалізація світової економіки і посилення економічної конкуренції вимагає суворішого контролю за економічною діяльністю підприємств та їх економічною ефективністю. Тому увага пе-

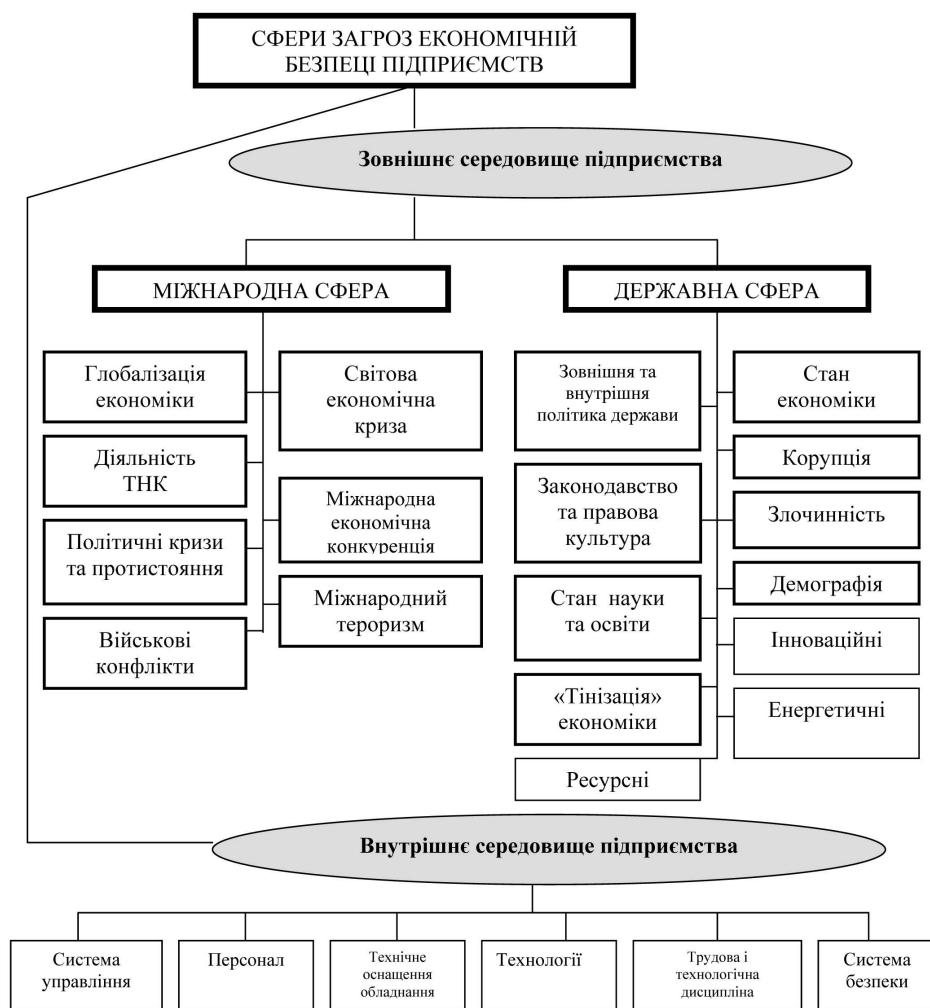

Рис. 1. Загрози економічній безпеці підприємствам в умовах ринкової економіки

реноситься на процес виникнення витрат виробничих ресурсів і формування собівартості виробленої продукції в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних і організаційних положень, спрямованих на забезпечення розвитку системи економічної безпеки управління виробничими витратами на рівні суб'єктів господарської діяльності (сгд).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий вклад в розробку вищезазначеної тематики внесли публікації відомих вчених О.І. Баранівського, З.М. Борисенко, І.О. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, В.М. Гейця, В.І. Грушко, Б.М. Данилишина, М.П. Денисенка, М.М. Єрмошенка, Т.І. Єфіменко, В.І. Єфіменка, О.І. Захарова, Т.М. Качали, Ю.Г. Кіма, О.А. Кириченка, Т.Т. Ковальчука, В.В. Крутова, С.М. Лаптева, В.Є. Новицького, П.Я. Пригунова, В.В. Рокочі, В.С. Сідака, В.І. Терехова, В.А. Тимошенка, М.Г. Чумаченка, Л.Г. Шемасвої, В.Я. Шевчука, Г.К. Ялового [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 11; 12]. Але разом з тим, ніхто з них не розглянув у комплексі проблему економічної безпеки і формування виробничих витрат. Крім того, поза увагою залишилась теорія і методологія управління виробничими витратами в кон-

тексті її внутрішніх і зовнішніх економічних загроз. Все це і визначило актуальність та структуру пропонованої читачеві статті.

В умовах глобалізації економіки, світової фінансово-економічної кризи та системної економічної кризи в Україні успішна діяльність та розвиток підприємств значною мірою залежить від ефективності діяльності їхніх власних систем економічної безпеки. У наш час у науці існують філософський, економічний, соціологічний, адміністративний, соціально-психологічний, організаційно-правовий, математичний та інші підходи до пояснення й побудови безпеки. Кожний із цих підходів, маючи свою специфіку й логіку, свідчить про значну відмінність думок [4, с. 15—23].

У вдосконаленні наукового аналізу економічної безпеки важливо використовувати системний підхід, який проявляється в застосуванні системного аналізу. Увесь процес системного аналізу в економіці з кожної проблеми можна розбити на чотири стадії: 1) постановка проблеми, визначення цілей і критеріїв оцінки; 2) структур-

ний аналіз досліджуваної системи; 3) розробка концепції розвитку системи і підготовка можливих варіантів; 4) безпосередній аналіз відібраних варіантів рішень і їх наслідків [5, с. 65—71].

Сфера можливого застосування системного аналізу в економічній безпеці розширюється у міру збільшення обсягів громадського виробництва, підвищення комплексності управління, розвитку технології обробки інформації і використання комп'ютерних технологій. Один з проявів системного аналізу в економічній безпеці — використання програмно-цільового методу в управлінні, тобто створення комплексних довгострокових програм щодо найважливіших проблем національного господарства.

Сучасна теорія безпеки знаходиться поки на початковій стадії. У визначеннях, що зустрічаються у вітчизняній та російській науковій літературі, сутність безпеки викладається не завжди чітко, а іноді — неповно. Пошук адекватного змістовного поняття безпеки іноді призводить до появи протилежних точок зору: одні дослідники розглядають його більш широко, інші, навпаки, зводять лише до конкретних чинників.

Феномен безпеки за своїм змістом є багатограним. Безпека у широкому значенні являє собою одну з умов самовизначення, саморозвитку особистості, лю-

дей, людства в цілому. Безпека характеризує конкретний стан захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування як таким, що мають як передбачуваний, так і спонтанний характер [5, с. 23—25]. Проте сьогодні велику роль у системі безпеки все ж таки відіграє економічна безпека. В літературі виділяють чотири основні категорії економічної безпеки, а саме: держави, регіону, підприємства та особистості.

Поняття економічної безпеки країни трактується переважно як складна багатофакторна категорія, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь визначеному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [5, с. 45—47].

У сучасній науковій літературі немає єдиного визначення поняття економічної безпеки підприємства, і різні автори у своїх публікаціях тлумачать це поняття по-різному. Це пов'язано з тим, що саме поняття економічної безпеки виникло нещодавно, а також економічну безпеку визначають різними підходами.

Автори статті вважають, що економічна безпека підприємства передбачає стійкий (тобто збалансований, безупинний та сталий розвиток), що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.

Економічна безпека підприємства характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства — це оцінка стану використання корпоративних ресурсів за критеріями економічної безпеки підприємства. З метою досягнення її найбільш високого рівня підприємство повинно провести роботу із забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових своєї роботи.

Отже, для своєї економічної безпеки підприємство використовує сукупність власних корпоративних ресурсів. Корпоративні ресурси — фактори бізнесу,

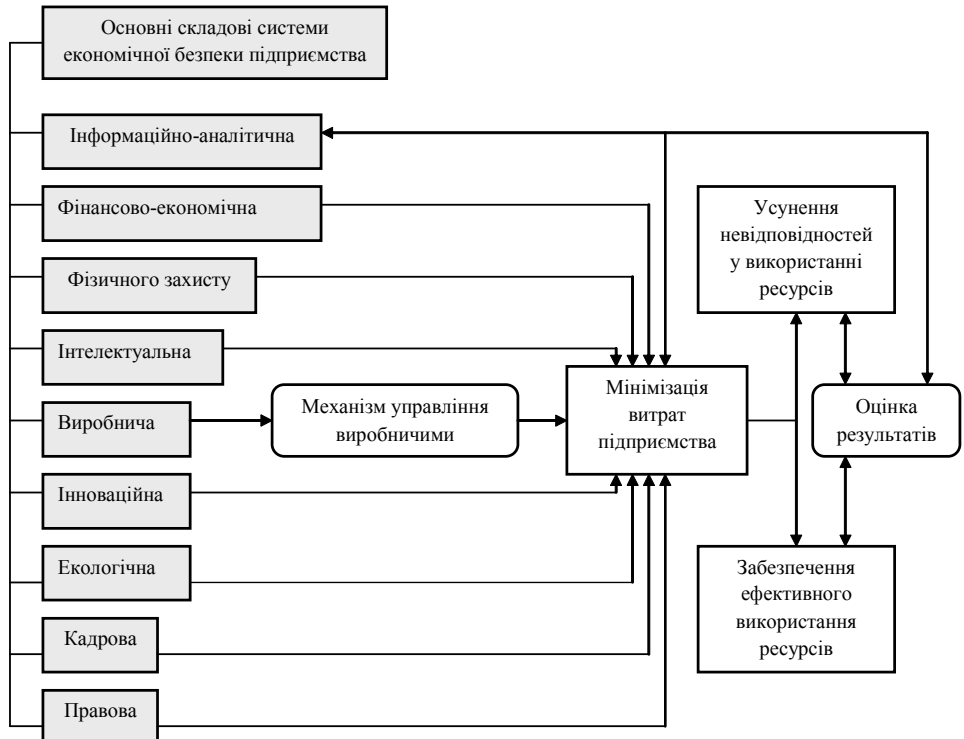

Рис. 2. Механізм впливу комплексної системи економічної безпеки підприємства на виробничі витрати

що використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу [9, с. 12—17].

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна криза зумовила появу багатьох нових загроз та небезпек для діяльності підприємств. Вони проявляються в різних сферах. Основними сферами, де формуються потенційні, реальні небезпеки та загрози економічної безпеки підприємства, є:

- 1) сфери загроз економічної безпеки, що знаходяться всередині підприємства;
- 2) сфери загроз економічної безпеки підприємства, що формуються в державі;
- 3) сфери загроз економічної безпеки підприємства, що перебувають поза національними межами.

У загальному вигляді загрози економічної безпеки підприємства в умовах глобалізації економіки подані на рис. 1.

За умов повної економічної самостійності, суб'єкти підприємницької діяльності самі визначають свою економічну політику, організують виробничий процес та збут продукції і несуть повну відповідальність за результати своєї економічної діяльності. Все це значною мірою вимагає від власників та керівників підприємств вжиття заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки власного бізнесу і створення на підприємстві системи економічної безпеки.

Під системою безпеки підприємства розуміється організаційний комплекс, який складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки підприємства, захисту законних інтересів його керівництва та інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства [8, с. 35—39].

Система безпеки підприємства повинна виконувати певні функції. До найбільш вагомих серед них слід віднести наступні: прогнозування, виявлення, попередження, послаблення небезпек та загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження власності, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків нанесених збитків тощо.

Важливим напрямом діяльності системи економічної безпеки підприємства в умовах економічної кризи є забезпечення мінімізації витрат підприємства як важливої умови його стабільного функціонування та розвитку. Для цього, на наш погляд, необхідно задіяти можливість всіх складових комплексної системи економічної безпеки підприємства. На рис. 2 подано механізм впливу комплексної системи економічної безпеки підприємства на виробничі витрати.

Ефективне використання можливостей системи економічної безпеки підприємства для мінімізації виробничих витрат дозволить створити необхідний потенціал для забезпечення його конкурентоздатності й стабільного положення на ринку в умовах економічної кризи.

Успішна діяльність підприємства в складних ринкових умовах багато в чому зумовлена успішною роботою його системи забезпечення економічної безпеки. Побудова сучасної системи економічної безпеки пов'язана з рядом проблем. Одна з них стосується створення ефективного механізму управління виробничими витратами в системі економічної безпеки.

Діяльність будь-якого підприємства являє собою єдину централізовану управлінську систему, яка, в свою чергу, поділена на ієрархічні рівні управління, кожний з яких є підсистемою вищестоящої ієрархічної системи.

Управління підпорядковується певним законам. Закони управління — це встановлені теоретичним або емпіричним способами та логічно обгрунтовані залежності між цілями управлінської діяльності та методами їх досягнення.

Управління виробничими витратами в системі економічної безпеки підприємства — це методи та види діяльності оперативного та стратегічного характеру, які використовуються для забезпечення безпеки процесу формування витрат підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек; це цілеспрямований вплив керуючої системи (суб'єкта управління) на керовану систему (об'єкт управління) з метою мінімізації, уникнення негативного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів впливу та можливих їхніх наслідків, які зазіхають на інтереси підприємства.

Складність процесу управління виробничими витратами в системі економічної безпеки підприємства зумовлена не лише недостатнім розвитком теоретичної бази досліджень, недостатністю розуміння менеджерами підприємств даної проблеми, але й багатогранністю даної проблеми, великою кількістю складових виробничих витрат та безпеки, відсутністю можливості достовірної, точної оцінки прояву факторів небезпеки.

Об'єкти управління виробничими витратами в сис-

темі економічної безпеки підприємства: персонал; інтелектуальні, інформаційні, матеріальні, фінансові, техніко-технологічні та правові ресурси; виробничі витрати; стратегічні, тактичні та операційні плани; система управління; організаційно-структурна побудова; ділові зовнішні зв'язки; задані параметри функціонування підприємства.

Суб'єкти управління виробничими витратами в системі економічної безпеки підприємства:

- 1) засновник (керівник) підприємства;
- 2) персонал підприємства;
- 3) служба економічної безпеки підприємства.

Важливим елементом в управлінні виробничими витратами в системі економічної безпеки підприємства є вибір механізмів забезпечення його безпеки. Управління виробничими витратами в системі економічної безпеки підприємства — це об'єктивно зумовлена послідовність дій із забезпечення економічної безпеки формування виробничих витрат підприємства. До основних його елементів слід віднести: процес формування виробничих витрат, визначення потреб у забезпеченні безпеки, сил та засобів, а також організаційно-господарського механізму, формулювання цілей та задач забезпечення безпеки.

У науковій літературі існує три визначення поняття "механізм" [9, с. 27—34]. Перше визначення розкриває його в загальноприйнятому технічному змісті. Друге під механізмом розуміє внутрішній пристрій, систему чого-небудь. А третє — сукупність станів і процесів, з яких складається будь-яке явище, для досліджень в сфері управління. Використовуючи ці визначення, можна запропонувати підхід до розкриття даного поняття.

Ми пропонуємо під механізмом управління виробничими витратами в системі економічної безпеки розуміти внутрішній пристрій, сукупність станів і процесів, з яких складається управління з протидії небезпекам, погрозам і ризикам. В основі всієї діяльності щодо забезпечення безпеки підприємства лежить механізм управління безпекою. Під механізмом управління розуміється внутрішній пристрій, сукупність станів і процесів, з яких складається управління як явище соціального життя.

Схематичним відбиттям механізму управління є алгоритм управління. Він являє собою систему процедур, виконання яких відповідно до необхідних правил забезпечує досягнення мети управління. Таким чином, в алгоритмі концентрується механізм управління у формалізованому, наскільки це можливо, вигляді. Алгоритм управління відіграє істотну роль у практиці реалізації управління системою забезпечення економічної безпеки підприємства. Алгоритм управління системою безпеки підприємства — формалізована управлінська діяльність у сфері забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для того, щоб забезпечити ефективну роботу системи економічної безпеки підприємства, ми пропонуємо використовувати модель стратегічного управління системою безпеки підприємства, яка подана на рис. 3.

В умовах глобальної фінансово-економічної кризи стабільна праця і розвиток підприємства залежать від

ефективності його системи забезпечення економічної безпеки. Для побудови сучасної системи економічної безпеки необхідно визначити принципи побудови та функціонування її систем управління та розробити ефективний механізм стратегічного управління системою економічної безпеки підприємства. Це дозволить у повному обсязі використовувати корпоративні ресурси підприємства для мінімізації виробничих витрат та забезпечення його економічної безпеки.

Виробничі витрати як економічна категорія, займають істотне місце в економічній теорії і практиці. Матеріальне виробництво, що відображає процес дії людини на природу з метою створення матеріальних благ, що забезпечують існування і розвиток суспільного устрою, має тривалу історію — від первіснообщинного до індустріального суспільства. Але на кожному етапі розвитку людського суспільства удосконалювалися знаряддя виробництва і технології, що призводило до необхідності вирішення нових проблем.

В Україні впродовж майже двох десятиліть незалежності матеріальне виробництво розвивається в умовах формування ринкових стосунків, внаслідок чого докорінно змінюється характер матеріального виробництва, що функціонує в умовах зміни форм власності. У зв'язку з цим виникають нові проблеми теоретичного, практичного характеру та їх впливу на економічну безпеку підприємства.

У аналізі економічних ситуацій і ухваленні управлінських рішень, які впливають на економічну безпеку підприємств, істотну роль грає поняття граничних витрат. У нашому дослідженні граничні витрати (marginal cost) визначено як додаткові витрати на виробництво додаткової одиниці продукції". Математично це описується так:

$$MC = \frac{\Delta C}{\Delta X} \quad (1),$$

де Δ — означає мала зміна чого-небудь;

C — загальні витрати;

X — обсяг випуску.

У короткостроковому аспекті крива граничних вит-

рат зростає внаслідок дії закону віддачі, що знижується. Слід звернути увагу на те, що на граничні витрати не впливає рівень постійних витрат. Зазвичай, якщо виготовлена додатково одиниця продукції, то постійні витрати не зміняться, тому додаткові постійні витрати повинні дорівнювати нулю. Звідси витікає, що граничні витрати визначаються тільки змінними витратами. У довгостроковому періоді граничні витрати можуть зростати, зменшуватися або залишатися постійними, залежно від позитивного або негативного ефекту масштабу.

Усі виробничі витрати утворюють собівартість виробленої продукції. При цьому за кожен певний період собівартість усієї продукції підприємства дорівнює виробничим витратам з урахуванням зміни залишків незавершеного виробництва. Собівартість продукції підприємства (витрати виробництва) є ка-

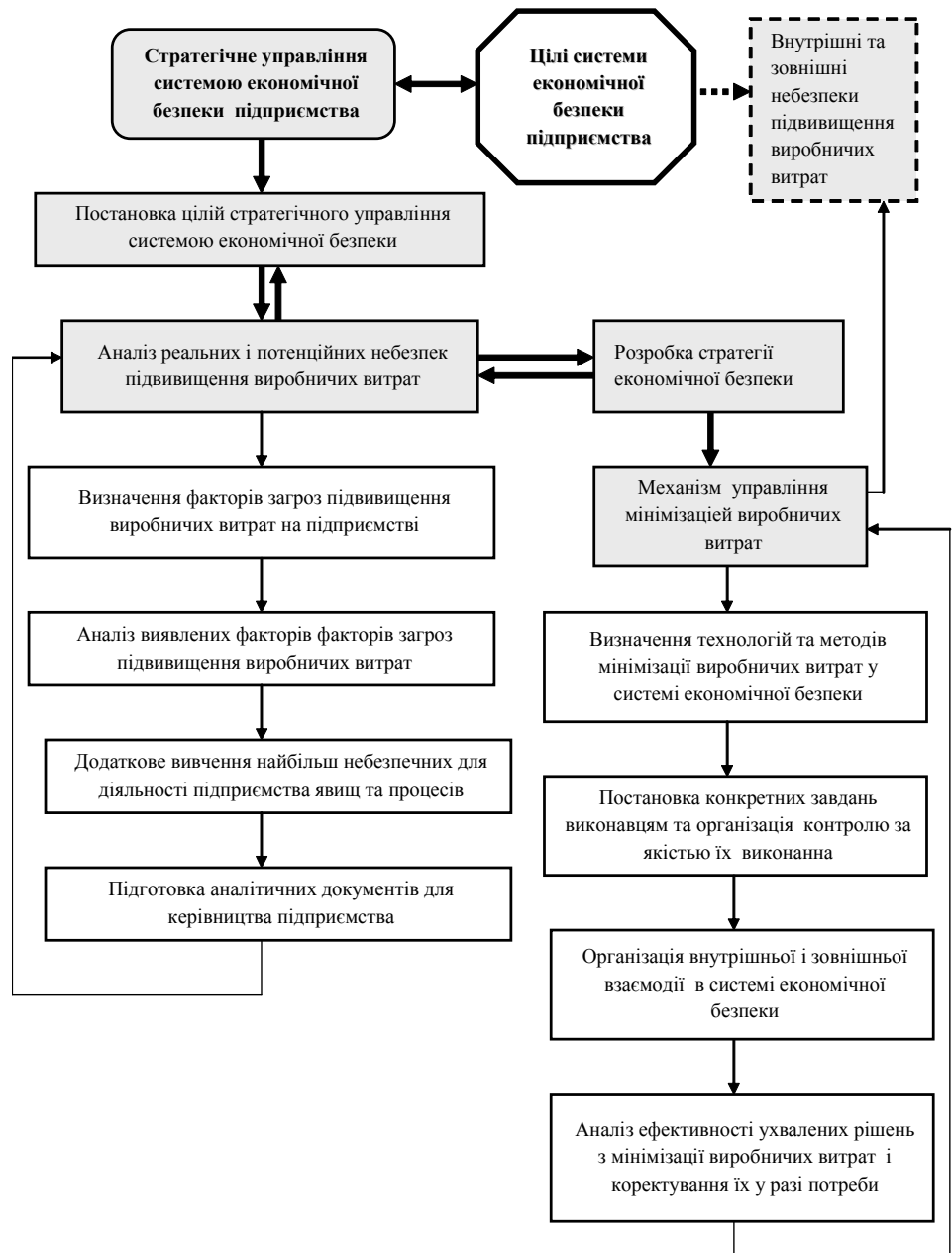

Рис. 3. Модель стратегічного управління системою економічної безпеки підприємства при мінімізації виробничих витрат

тегорією не лише прикладних економічних дисциплін, але і об'єктом дослідження економічної теорії. І закон вартості свідчить, що вартість товарів визначається витратами громадської (абстрактного) праці і товари обмінюються (продаються) відповідно до їх громадської вартості, величина якої встановлюється на рівні суспільно необхідних витрат праці. При цьому слід розглядати суспільно необхідні витрати праці не як найкращі досягнення окремого підприємства при виробництві товару, а як такі, що склалися на кожен цей момент — середню по галузі суму витрат живої і громадської праці на виробництво виробу. Вартість товару, таким чином, визначається величиною громадської праці, яка включає і вартість додаткової праці. Тому витрати виробництва (собівартість) конкретного товару відособлюються від вартості на величину додаткової праці. Дія закону вартості припускає, що витрати громадської праці виступають як вартість товарів.

ВИСНОВКИ

1. Сутність управління виробничими витратами як складову системи управління економічною безпекою сгд можна визначити як цілеспрямований процес впливу суб'єкта на об'єкт економічної безпеки, в теоретичному аспекті вона є системною сукупністю трьох складових: процесу управління, організації управління та інформації. З іншого боку, управління витратами в системі економічної безпеки неможливе без відповідної організаційної структури як системної сукупності відношень і взаємозв'язків між складовими організаційної структури і фахівців. Таким чином, управління виробничими витратами в системі економічної безпеки є одночасно і процесом, в ході якого реалізуються відповідні функції, і системою, яка через організаційну систему реалізує ці функції. При цьому інформація стає з'єднувальною ланкою між складовими управлінського процесу. Об'єктом управління витратами в системі економічної безпеки підприємства є виробнича, управлінська, бухгалтерська, фінансова та звітна діяльність, суб'єктом — управлінський апарат бухгалтерського департаменту, органи управління відповідно до статуту.

2. У загальному вигляді управління виробничими витратами в системі економічної безпеки сгд являє собою систему, спрямовану на досягнення основної мети — формування і регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і тактичних завдань. Управління витратами є філософією, відношенням і набором методів досягнення більшої вартості при зниженні витрат.

3. Підсумковим етапом оцінки поточного рівня управління витратами підприємства відносно його економічної складової є етап оцінки ефективності діяльності підприємства і його відповідних підрозділів для запобігання можливих негативних впливів на фінансово-бухгалтерську складову економічної безпеки відповідного підприємства. Цей аналіз здійснюється за методикою оцінки збитків, передбачених чи яких зазнало підприємство внаслідок реалізації запланованого комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому та її фінансово-бухгалтерської складової.

4. Основою стабільності розвитку кожного підприємства є отримання прибутку від реалізації продукції і послуг, достатнього для розширеного відтворення. Найважливішою передумовою такого стану є зниження собівартості продукції при постійному підвищенні якості продукції. Усе це зумовлює роль управління виробничими витратами і зниження собівартості продукції в системі економічної безпеки сгд.

Література:

1. Постанова Верховної Ради України № 532-95-п від 18.07.1995 "Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України" // Відомості Верховної ради України. — 1997. — № 10. — С. 149—157.
2. Указ Президента України № 105/2007 від 12.02.2007р. "Про Стратегію Національної безпеки України" // Стратегічна панорама. — 2007. — № 1. — С. 5—12.
3. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 5.
4. Економічна безпека: навч. посіб. / О.Є.Користін, О.І. Барановський, Л.В.Герасименко та ін.; за ред. О.М. Джужі. — К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. — 368 с.
5. Кириченко О.А., Белоусова І.А., Денисенко М.П., Єрмошенко М.М., Яловий Г.К. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи: монографія. — К.: Дорадо-друк, 2010. — 412 с.
6. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: Національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: навчальний посібник / М.М. Єрмошенко. — К.нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 307 с.
7. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За заг. ред. акад. НАН України В.М.Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозів; Фенікс, 2003. — 1008 с.
8. Кириченко О.А., Кінах А.К., Крутов В.В., Белоусова І.А., Геєць В.М., Сідак В.С. Концепція економічної безпеки антикризового управління економікою України. Експертно-аналітична доповідь. — К.: УЕП "КРОК", 2009. — 59 с.
9. Пригунов П.Я., Дічек О.І., Захаров О.І. Концепція корпоративної безпеки підприємств-членів УСПП / За загальною редакцією д.ю.н., проф. Крутова та Президента УСПП А. Кінаха. — УСПП, 2006. — 112 с.
10. Кириченко О. А., Єрохін С.А., Яловий Г.К. та інші. Ринок фінансових послуг: підручник. — К.: "Дорадо-друк". 2010. — 352 с.
11. Національна стратегія розвитку "Україна — 2015" / Геєць В.М., Семиноженко В.П., Кваснюк Б.Є. — К.: Український форум, 2008. — 74 с.
12. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. Ін-т пробл. між. нар. безпеки. — К.: НІПМБ, 2009. — 357 с.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2010 р.